

PhD-disszertáció Tézisei

Elloulou Maged Mustafa

**A nő helyzete az arab társadalomban
– a modern egyiptomi irodalom és
feminizmus tükrében**

Témavezető:

Dr. Stipta István, egyetemi tanár

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Irodalomtudományi Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Dr. Kemény Gábor, egyetemi tanár

Miskolc, 2007.

„*Valami ismeretlen betegséget érzek.*”

„اني اشعر بمرض من نوع جديد”

(Naguib Mahfouz)

I. A kutatás célja és tárgyának meghatározása

Az arabokkal és az iszlámmal kapcsolatban sok tévhit és előítélet létezik a nyugati emberek fejében. Ezek nagy része az arab nők helyzetére vonatkozik. A tévhitek és előítéletek létezése önmagában is azt igényli, hogy törekedjünk az eloszlatásukra, de különösen fontos feladat ez akkor, amikor a nyugati emberek óhatatlanul is mindennapi kapcsolatba kerülnek az arab kultúrával. Személyes tapasztalatom, hogy ez csak a párbeszéd és a valós helyzet pontos ismertetése révén lehetséges. Amikor ugyanis egy egész kultúráról vagy társadalomról beszélünk és formálunk ítéletet, tisztában kell lennünk azzal, hogy mennyire összetett és szerteágazó jelenséggel is állunk szemben. Emiatt fontosnak tartom, hogy ne általánosságban beszéljünk az arab kultúráról, hanem egy lehatárolt, de annál lényegibb területét válasszuk ki, és azt járjuk körül minden oldalról. Választásom azért esett a nők helyzetére, mert tapasztalataim szerint ez a kérdés különösen foglalkoztatja a más kultúrához tartozókat, valamint az arab világon belül is ez az egyik legfontosabb társadalmi, politikai kérdés, legalábbis az utóbbi században. Olyan kérdés ez, amelynek tárgyalása megkívánja, hogy több oldalról, történeti, vallási, jogi, politikai, irodalmi aspektusból is szemügyre vegyük. Csak így kaphatunk átfogó és hiteles képet a nő helyzetéről a mai arab társadalomban.

A nők helyzetének kérdése elválaszthatatlan az arab társadalmak modernizációjának ügyétől. Ez a modernizáció egy hosszú folyamat, amely az arab országoknak a gyarmatosítás alóli felszabadulása után indult meg, jellemzően a huszadik század elején, és jelenleg is zajlik. A modernizáció és a vele összefüggő társadalmi változások határozzák meg az arab világnak a Nyugathoz való viszonyát, amelynek jelentőségét az utóbbi évek világpolitikai eseményei látványosan mutatják. Tagadhatatlan, hogy a modernizációs folyamatot a nyugati, európai hatások katalizálták. Munkámban azonban éppen arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ez korántsem merül ki a nyugati minták egyszerű másolásában, célja nem feltétlenül a nyugati társadalmakhoz való hasonulás, hanem olyan társadalmi viszonyok kialakítása, amelyek szervesen kapcsolódnak mindenekelőtt az iszlám valláshoz, ugyanakkor megfelelnek a jelenlegi társadalmi, kulturális,

politikai, gazdasági, stb. igényeknek. Azt állítom, hogy ez a modernizációs folyamat, és a vele együttjáró átalakulás még inkább csak elkezdődött, és az tűnik egyre nyilvánvalóbbnak, hogy a formálódó modern arab társadalmak különbözni akarnak a nyugati társadalmaktól és a saját, autentikus formájukat keresik.

Ebben a tekintetben az arab nők helyzetének átalakulása különösen jelentős téma, mert egyszerre következménye és oka is a modernizációs folyamatoknak. Egyrészt a huszadik század elején a gazdasági felzárkózás és a politikai függetlenség igénye váltotta ki a női emancipáció kérdésének felvetését és a feminista mozgalom megszületését. Másrészt a női felszabadítás kibontakozása és előrehaladása egyre mélyrehatóbb társadalmi változásokat generál, mivel a nők ügye természetesen nemcsak a nőket érinti, hanem a férfi-nő viszonyokon keresztül az egész társadalmat. Ilyen módon a nőmozgalmak állnak az arab társadalmak jelenleg is zajló átalakulásának gyújtópontjában.

Dolgozatom témáját nemcsak tárgya tekintetében kellett lehatárolnom, hanem területi és történeti szempontból is. A nő helyzetének vizsgálata szempontjából kézenfekvőnek tűnt Egyiptomra összpontosítani a figyelmet, több okból is. Egyrészt Egyiptomban kezdődtek el legkorábban a gyarmatosítással szembeni függetlenségi, majd a modernizációs törekvések. Ennek következtében itt bontakozott ki először a női felszabadítási mozgalom is. Másrészt földrajzi és történeti helyzetéből kifolyólag Egyiptom az egyik legnyitottabb arab ország, amelynek irodalmi és a közéleti vitái és tendenciái viszonylag hamar és könnyen felkelthették a nyugati közvélemény érdeklődését. (Jól látható ez abból is, hogy az egyiptomi Naguib Mahfouz volt az első arab író, aki 1988-ban megkapta az irodalmi Nobel-díjat.)

II. A dolgozat felépítése, a kutatás összefoglalása

Munkám három fő fejezetre oszlik. Az első részben az iszlám kialakulását, illetve azt a kort tekintem át, amelyben keletkezett. Bemutatom, hogy a tanítások hogyan viszonyulnak a nőhöz, a férfi-nő viszonyhoz, illetve milyen jogai vagy kötelességei vannak a nőnek az iszlám vallás szerint. Ennek tanulmányozása és tudatosítása ugyanis elengedhetetlenül fontos a kérdéskör megértéséhez. Az iszlám és annak tanításai adják ugyanis az alapot az arab országok, így Egyiptom szokásaihoz, hétköznapijaihoz, jogrendszeréhez is.

A következő részben két huszadik századi egyiptomi író, Naguib Mahfouz és Juszuf Idrisz általam kiválasztott műveit elemzem, természetesen a női szereplőkre és világukra koncentrálva. Nem csupán a női alakokat vizsgálom a művekben, hanem a szövegekből megelevenedő társadalmi közeget, a 20. századi egyiptomi társadalmat, nők és férfiak viszonyait, problémáit és gondolkodását is. Ebből derül ki, hogy a vallás kialakulása óta eltelt idő alatt milyenné váltak az emberi kapcsolatok, a társadalmi szokásrendszer hogyan befolyásolja a hétköznapiakat, és bizonyul a jognál és az iszlám tanításainál is erősebbnek. Az irodalmi fejezet tulajdonképpen fikatív, mégis realista képet fest arról a helyzetről, amelyben a huszadik század közepén az arab nők éltek, tehát amely miatt a női felszabadítás kérdése kiéleződött és az egyik legfőbb társadalmi üggyé vált.

A harmadik részben bemutatom az elmúlt évszázadban megszületett és megerősödött női felszabadítási mozgalom történetét, fő szereplőit és főként a ténykedését. Mivel ez a folyamat elválaszthatatlan Egyiptom politikai, gazdasági átalakulásától és eseményeitől, a feminizmus története valójában egyben az ország története is. Nem csupán az évszámokra, tényszerű történésekre fordítok figyelmet, hanem a nőmozgalmak elvi hátterére, gyakorlati munkájára, és mindennek hatására az emberek gondolkodására. Valójában ugyanis ez utóbbi a kérdés leglényegesebb eleme – munkámmal azt kívánom bemutatni, hogy a női felszabadításnak elsősorban az emberek gondolkodásmódjában, előítéleteiben, szokásaiban kell eldőlnie; a törvényi változásokon kívül a nőmozgalom sikeréhez mélyebb lelki és gondolkodásbeli modernizációs változásnak kell elindulnia a társadalomban.

A nő egyenlő státusza

A Korán állásfoglalása és a korai muszlimok tanúsítják azt a tényt, hogy a nő legalább olyan fontosságú személy, mint a férfi, és hogy nincs a férfinak alárendelve, nem alacsonyabb rendű teremtmény. Az iszlám olyan jogokkal és privilégiumokkal ruházta fel a nőt, amilyeneket egyik vallásban vagy rendszerben sem élvezett. Ezt akkor érthetjük meg, ha tanulmányozzuk a kérdést összehasonlító módon. Az iszlámban a női jogok és a felelősség egyenlő a férfiak jogaival és felelősségeivel, de nem szükségszerűen azonosak. Az egyenlőség és az azonosság két különböző dolog. Ez a különbség érthető, mert a férfi és a nő nem azonos, de egyenlő teremtmény. Ezzel a megkülönböztetéssel nincs is probléma. Majdnem lehetetlen két azonos férfit vagy nőt találni.

Az egyenlőség és az azonosság fogalmai közötti különbség nagyon fontos. Az egyenlőség kívánatos, pontos és igazságos, de az azonosság nem. Az emberek nem azonosnak vannak teremtve, hanem egyenlőnek. Ezzel a megkülönböztető felfogással nincs helye az olyan elképzelésnek, hogy a nő a férfi alárendeltje. Nincs alapja az olyan feltételezésnek, hogy a nő kevésbé fontos, mint a férfi csak azért, mert jogai nem azonosak a férfi jogaival. Ha a nő státusza azonos volna a férfi státuszával, akkor a nő egyszerűen a férfi másolata lenne, ami nem igaz. Az a tény, hogy az iszlám egyenlő jogokat ad a nőknek – de nem azonosakat – megmutatja, hogy alaposan megfontolta a nő helyzetét, elismeri és méltányolja, és független személyiségnek tartja őt. Az tehát, amit az iszlám állapított meg a nők számára, egyezik a női természettel, biztonságot teremt a bizonytalanság ellen.

Az általános jogokon és kötelezettségeken kívül a nők helyzetét tekintve nagy különbségek vannak az egyes muszlim országok között. Ezek a különbségek azonban nem az iszlámból eredeztethetőek, sokkal inkább a kulturális és szokásbeli különbségekből.

A nő a modern arab társadalomban — az irodalom tükrében

Az említett két író, Mahfouz és Idrisz, különleges vonásokkal gazdagítja az arab nő figuráját. Mindkét szerző egyedi szempontból mutatja meg a női alakokat, nagyon határozott világképet tárva elénk, így két perspektívából nyílik ki előttünk a nők világa. Mivel lehetetlen vállalkozás volna komplex képet adni az arab irodalom nőalakjairól, az volt a célom, hogy különböző megközelítéseket mutassak be: a két szerző műveinek elemzésével a női szereplők jellegzetes ábrázolási módjait tudom bemutatni, ezáltal pedig többet érthetünk meg az arab nő társadalmi szerepéről és helyzetéről, illetve arról a világról, amelyben él. Mindkét szerző műveiben megfigyelhető, hogy nem kizárólag egyes konkrét helyzeteket, egyéni életsorsokat, döntéseket állítanak a figyelmük középpontjába, hanem ezeket szélesebb társadalmi összefüggésekben látatják. Helyenként konkrét lépések megtételére is utalnak, legfőbb mondanivalójuk mégis inkább az, hogy a mélyben gyökerező társadalmi konvenciók, szokások, szerepelvárások, előítéletek lebontása vagy átértékelése sokkal fontosabb feladat. Enélkül ugyanis szinte hiábavalóak azok a tényleges jogi, politikai eredmények, amelyeket a feminista mozgalom a század közepére elért, mert a hétköznapi életet, a mindennapi személyközi viszonyokat ezek alig érintik. Az ebből fakadó konfliktusok állnak a művek középpontjában.

Az irodalmi művek elsősorban nem dokumentumértékűek, viszont hűen ábrázolják azt a társadalmi közeget, amelyben megszülettek. A választott szerzők erősen fogékonyak a társadalmi problémákra, azon belül is a nők helyzetének a változására. Megrajzolják a modern egyiptomi – arab – nő alakját, illetve viszonyát az őt körülvevő világhoz: kapcsolatait a férfiakkal és a családjukkal. Vagyis nem kizárólag a női szereplők jellemére, helyzetére világítanak rá, hanem arra a világra is, amely a női alakokon keresztül az olvasó előtt feltárul: a nőkön keresztül az egyiptomi férfiakra, családokra is képet kaphatunk. Továbbá a művek mind témájukban, mind azok ábrázolási módjában a keletkezésükkor aktuális társadalmi és politikai helyzetre reflektálnak.

Az arab feminizmus

A nő felszabadításának ügye egyszerre vallási, társadalmi és politikai ügy. A nő helyzete, tudatlansága és a világtól való elzártsága nem csak a nőt magát érinti, hanem a körülötte élő férfiakat és gyerekeket is, szűkebb és tágabb közösségét is. A feminizmus, a női mozgalmak ügye ezért nem csak a társadalom felét érinti, hanem az egész társadalmat. A nő felszabadításának egyik fontos célja, hogy a nő maga is felismerje a saját tehetségét, és ennek megfelelő irányban való kihasználásával szellemileg, lelkileg gazdagítsa a társadalmat.

Az iszlám feminizmus hagyományosan együtt alakult a nemzeti mozgalmakkal, a politikai függetlenségi törekvésekkel, illetve a vallási reformmozgalmakkal, jellege és céljai mindig is függöttek azoktól. Ezekkel szoros összefüggésben, ezekkel együtt fejlődött, sőt szinte ezen törekvéseken belül is értelmezhető. Ez különösen igaz az egyiptomi történetekre, hiszen Egyiptom úttörő volt mind függetlenedésének folyamatát tekintve, mind pedig a feminizmus kibontakozását és eredményeit tekintve.

Meglehet az iszlám feminista mozgalmak sok hasonlóságot mutatnak az európai vagy az amerikai feminizmussal, nem hagyhatjuk figyelmen kívül bizonyos olyan sajátosságait sem, amelyek éppen muszlim mivoltából fakadnak, és egyéb tekintetben megkülönböztetik a nyugati nőmozgalmaktól. Nagyon fontos látnunk, és teljes jelentőségében megértenünk, hogy a muszlim nők feminizmusa egy, az iszlámon belüli feminizmus, azaz iszlám paradigmán belül értelmezendő és értelmezett feminista diskurzusról kell beszélnünk. Az iszlám feminizmus legfőbb sajátossága az, hogy a Koránra, a vallási alapelvekre épül; kiindulópontja és hivatkozási alapja a vallási tanítás. Semmiképpen sem lehet tehát a muszlim feminizmust művelőinek vallási meggyőződésétől függetleníteni, még akkor sem, amikor szekularizált, jótékonyági motivációjú szociális vagy gazdasági reformokat követel.

Ennek ellenére természetesen vannak az egyiptomi nőmozgalmaknak is olyan hangjai és szereplői, akik messzebbre kerültek az iszlám eredeti tanításaitól. Nem egy politikai, társadalmi (feminista) szereplő hangoztatta Egyiptomban, hogy az arab kultúra kevesebbet ér, mint az európai, vagyis az arab világnak elsősorban arra

kellene törekednie, hogy levesse az iszlám kötelékeit, és átvegye a nyugati szokásokat. Azok, akik ilyesféle elveket hangoztattak magától értetődő módon sok irányból kaptak erőteljes kritikát is. A kritizálók között más feministák is voltak, akik szerint a feminista kívánságokat nem lehet és nem is szabad az iszlám kultúra keretein kívül megvalósítani, hiszen azzal az arab élet gyökereit vágnák el. Az ő gondolkodásukban az iszlám kultúra nem alacsonyabb rendű az európainál, és egyáltalán nem is létezhet a kultúráknak ilyen összehasonlítása vagy rangsorolása. A szó valódi értelmében vett iszlám feminista tehát a Korán, az iszlám vallás, kultúra és a tanítások alapjaiból indul ki; nem azokat akarja elvetni, hanem éppen azokhoz kíván visszatérni.

Az egyiptomi feminizmusról szólva összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy három szakasza különíthető el. A század első felét nevezhetjük az első szakasznak; ez idő alatt a feminizmus szociális eszméből jelentős politikai mozgalommá érett. A második hullámnak a 60-as, 70-es, 80-as éveket tekinthetjük – ekkorra a feminizmus már szinte minden társadalmi szintén jelen volt. Végül a harmadik szakasz a 90-es évekkel kezdődött, és tulajdonképpen még napjainkban is tart.

A nők felszabadításának mozgalmi az arab társadalomban arra irányítják a figyelmet, hogy változtatni kellene azokon a törvényeken, amelyek elsősorban a nemek közötti kapcsolatokat rendezik. Ezek a törvények nyújtják az alapokat a nő számára ahhoz, hogy a férfi és nő közötti egyenlőség elvei minden jogi területen érvényesüljenek. A szociális változáshoz ugyanakkor az emberek gondolkodásmódjának kéne megváltoznia, amit csak a szociális intézmények megváltoztatásával lehet elérni. Ezek az intézményeknek az átalakulása nélkül ugyanis a feminista követelések sem fognak megvalósulni. Nagyon fontos például, hogy a férjjel egyenlő akkor lesz egy nő, ha fizetést kap a munkájáért, mert ebből fogja tudni, hogy az otthonán kívüli munkájára a társadalomnak szüksége van. Így képes lesz azt is megérteni, hogy a családi költségvetésben való részvétele nem csupán jótékonyság a részéről, hanem kötelesség. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy csak akkor valósulhat meg a két nem egyenjogúsága, ha:

1. A többnejűséget teljesen betiltják.
2. A férfi abszolút jogát a válásban nagyon megszigorítják, és a két házastárs között a váláshoz való jogban egyenlőséget tesznek.
3. Megtiltják a feleség bántalmazását és a szolgálónak tekintését; a paráználkodásra vonatkozó büntetéseket pedig férfi és nő között egyenlővé teszik.
4. A nők oktatásának kereteit kitágítják, és minden lánynak kötelezővé teszik az általános iskola elvégzését.
5. A nők munkához való jogát biztosítják, és megtiltják a dolgozó nő házasság esetében történő kirúgását.
6. Gyermekfelügyeleti intézményeket építenek, és a gyerekekről gondoskodnak a nők munkaideje alatt.
7. A foglalkozásokban, a bérekben és a szociális biztosításokban egyenlőséget teremtenek a két nem között.
8. A terhes nők és kismamák számára fizetett szabadságot biztosítanak.
9. A nők politikai jogait feltételek nélkül elismerik.
10. Elismerik, hogy a nőnek a férje vagy a gyámja nélkül is joga van a munkavállaláshoz.

III. Következtetések

Végső következtetésként elmondhatjuk, hogy a nő helyzetén azért *lehetséges és szükségszerű* változtatni, azért *lehetséges* a nő és a férfi helyzetét egyenlővé tenni, mert a nő nem természettől fogva van alárendelve a férfinak, nem Isten rendelese nyomán áll fenn közöttük alá-fölérendeltségi viszony. Amennyiben az arab társadalmakban mégis így van, akkor ez csupán a társadalmi konvenciók eredménye; annak a következménye, hogy a szokások csak nagyon lassan változnak, és ezért úgy tűnik, mintha természetesek, magától értetődőek lennének. Természetesen bizonyos szokások nélkül semmilyen társadalom nem tudna létezni, de rendkívül lényeges, hogy azok igazodjanak az emberek és az adott társadalom aktuális igényeihez. Ha nem igazodnak, kiüresednek, az életet nem átláthatóbbá, hanem inkább igazságtalanná és embertelenné teszik, akkor szükségessé válik a megváltoztatásuk, a felülírásuk. A női mozgalmak megjelenése és tevékenysége arra utal, illetve az elemzett irodalmi művek is arról tanúskodnak, hogy az arab (egyiptomi) társadalom ilyen tekintetben változásra szorul. A változásnak pedig elsősorban a meggyökeresedett társadalmi konvenciókra kell irányulnia, amelyek az idők folyamán eltávolodtak az iszlám tanításaitól.

E dolgozat megírásával annak megmutatása volt a célom, hogy elemezzek egy olyan kihívást, a nő helyzetét, amellyel a modern arab társadalmaknak szembe kell nézniük, mert érinti egyrészt a mindennapi életet, másrészt a vallást. A jelenlegi helyzet számbavételével azt igyekeztem megmutatni, hogy probléma gyökere nem a vallásban, hanem a mindennapi társadalmi gyakorlatokban, a megcsontosodott konvenciókban rejlik. A legfontosabb kérdés, amit az iszlám feminista mozgalmak vetnek fel, hogy vajon kialakíthatók-e olyan viszonyok, amelyek a nőkre, illetve a női-férfi viszonyokra nézve előnyösebbek a jelenlegieknél (jobban megfelelnek a jelen igényeinek) és megfelelnek az iszlámnak is. Az iszlám alapelveinek, a Korán tanításának ismertetése szerintem arról tanúskodik, hogy igennel válaszolhatunk a kérdésre.

IV. Publikációk:

'Az iszlám alapvető elvei és a próféta tanításai'. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 1/2*. Miskolc, Bíbor, 2002, 93-110. o.)

'A nő helyzete az iszlámban'. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 2/2*. Miskolc, Bíbor, 2002, 5-22. o.

'A dzsihád az iszlámban'. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 4/2*. Miskolc, Bíbor, 2004, 367-388. o.

'A hodoud jog, büntetőjog az iszlámban'. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 5/1*. Miskolc, Bíbor, 2004, 375-392. o.

'Az arab nemzet, illetve az arabok és a tudatlanság korának jellemzése'. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 6/1*. Miskolc, Bíbor, 2005, 347-370. o.

'A zaka'. In: *Doktoranduszok Fóruma*, 2002, 144-147. o.

'A Saria értelmezése'. *Doktoranduszok Fóruma*, 2003, 201-205. o.

Women's Situation in Arabic Society - in the Mirror of Modern Egyptian Literature and Feminism

Purpose of the Research and its Subject

There are many misconceptions and prejudices in people's minds regarding Arabic nations and Islam. Many of these relate to the situation of Arabic women. The pure existence of these misconceptions and prejudices requires us to try to clear them, and it becomes an even more important task when Western people are in daily touch with Arab culture. My personal experience is that this goal is only achievable by conversation and the realistic review of the situation.

When talking about a whole culture or society, we must bear in mind how complex and diversified is the phenomena that we are facing. Thus, I suppose that it is important not to talk about Arabic culture in general, but to chose a limited but essential area of it and examine this from various viewpoints.

I have chosen to write about women's situation because this question is very interesting to people of other cultures - this is my personal experience. Furthermore, this is one of the most important social and political issues in the Arabic world as well - at least in the 20-21st century. This is a question which requires a multilateral examination: it needs to be considered from historical, religious, legal, political and literary aspects. This is the only way to form a comprehensive and genuine picture of women's situation in the Arabic world of today.

The question of Arab women's situation is inseparable from the modernization of Arabic societies. This modernization is a long process, which has started after the Arab countries' liberation from colonialism, that is at the beginning of the 20th century, and this process is still on. Modernization and the related social changes

determine the relationship of the Arabic world and the West, the importance of which has been spectacularly shown by the events of international politics in recent years.

It is undeniable that the process of modernization has been catalized by Western, European effects. However, I am emphasizing in my work, that this is not limited to the simple copying of Western examples and its aim is not only to be similar to Western societies. It is meant to create such social conditions that are organically attached to the Islam religion and satisfy the present social, cultural, political, economical etc. needs. I claim that this modernization and the change accompanying it has only started, and it is becoming more and more visible that the forming Arabic societies wish to differ from Western societies and they are looking for their own, authentic frames.

From this aspect, the changes of women's situation is an especially important topic, because it is an aftermath and a reason for the modernization processes at the same time. On the one hand, the emerging of the question of women's emancipation and the birth of the feminist movements were triggered by the need for economic development and political independence at the beginning of the 20th century. On the other hand, the evolvement and progress of women's liberalization generates deeper and deeper social changes since the issues related to women's situation concern the whole society through female-male relations. Thus, women's movements stand in the focus of the changes that are happening today in Arabic societies.

Not only the subject of my paper needed to be limited but also its geographical and historical aspects. From the viewpoint of women's situation, it seemed to be logical to centre my attention at Egypt for several reasons. Firstly, the earliest efforts for liberalization from the colonists and for modernization were born in Egypt. As a result, the movement for women's liberalization has also developed here first. Secondly, as a consequence of its geographical and historical position, Egypt is one of the most open Arabic countries, the literary and public polemics and tendencies could easily provoke the attention of the Western public opinion. (It

can also be seen from the fact that the Egyptian Naguib Mahfouz was the first Arab writer to win the Nobel-prize in 1988).

The Structure of the Paper

My work is divided up into three major chapters. In the first part, I am reviewing the development of Islam and the age in which it was born. I am demonstrating how the doctrines relate to women, to male-female relations, and what rights and duties women have according to Islam. This is by all means essential if one wants to understand the topic: this is because Islam and its doctrines provide the basis for the customs, everyday and system of law of the Arabic countries, of Egypt.

In the next chapter, I am analyzing the chosen works of two 20th-century Egyptian writers, Naguib Mahfouz and Iusuf Idris, naturally concentrating on the female characters and their world. However, I am not only examining the female characters, but also the social conditions, the relations, problems and way of thinking of Egyptian men and women of the age, which is depicted in the books. This is what reveals how human relations have been changing since the birth of the religion, how the social system of customs influences everyday life, and it also shows that this system is stronger than law and religious doctrines. The literary chapter draws a fictitious, still realistic picture about the situation in which Arabic women lived at the middle of the 20th century, that is the situation which put the question of women's liberalization into the centre and made it one of the most burning social issues.

In the third chapter, I am telling the history of women's liberalization, introducing its main characters and most of all their activities. Since this process is inseparable from Egypt's political, economical change and events, the story of feminist movements is at the same time the story of the country. Besides considering dates and happenings, I am also concentrating on the theoretical background of feminist movements, their practical work and their effect on people's thinking. I am convinced that this latter one is the most important element of the question: with my work, I wish to demonstrate that women's liberalization must be

decided in people's way of thinking, in their prejudices and habits; that feminist movements can only be successful if a deeper moral and spiritual modernization process starts in society together with the legal changes.

The Equal State of Women

According to the Coran and the early Muslims, it is a fact that woman is as important a creature as man, and that she is not subordinated nor inferior to man. Islam gave such rights and privileges to the woman that she had never enjoyed before in any religion and system. We will only understand this if we examine this question in a comparative way. In Islam, woman's rights and responsibilities are equal to those of man, but they are not necessarily identical to them. Equality and identity are two different ideas. This difference is understandable since man and woman are not identical but equal creatures.

The conceptual difference between equality and identity is essential. Equality is desirable, exact and right, while identity is not. People are not created identical but equal. According to the difference, there is no way for the thought of the woman being inferior to the man. There is no basis for the supposition that woman is less important just because her rights are not identical to man's rights. If the woman's state were identical to the man's state, then she would simply be the man's copy, which is not so. The fact that Islam gives equal - but not identical - rights to the woman proves that it thoroughly considered her situation, it acknowledges and appreciates her, and it regards her as an independent personality. Thus, what Islam gives to the woman is in harmony with female nature, and it creates security where there was insecurity before.

Apart from the general rights and duties, there are huge differences between certain Muslim countries regarding women's situation. However, these differences do not originate from Islam, but rather from cultural and social variances.

Woman in Modern Arab Society - in the Mirror of Literature

The two writers, Mahfouz and Idris, enrich the figure of the Arabic woman with interesting features. Both authors depict women from an individual viewpoint showing a

very decisive concept of the world. Thus, women's world opens up from two different perspectives.

Since it would be an impossible encounter to give a full picture about the female figures of Arabic literature, my point was to show diverse approaches: by analyzing the two authors' works, I am able to demonstrate the typical ways of depicting women in literature. This helps us better understand the Arab woman's social role and situation, and the world that she lives in.

We can observe in both writers' works that they do not only concentrate on certain individual situations, lives and decisions, but they put these into a wider social framework. Although they refer to concrete happenings as well, still their main point is that the most important question is to deconstruct and reconsider the social conventions, habits, requirements, and prejudices. Without this, all the legal and political results that have been made by the feminist movements towards the end of the 20th century are worthless, because they hardly relate to everyday life and average human relations. The conflicts that originate from this paradox stand in the focus of the analyzed literary works.

The literary works are not primarily documentarist texts but they authentically depict the social conditions among which they were born. The authors I have chosen are very sensitive to social problems, and in particular to the change in women's situation. They draw the picture of the modern Egyptian - Arabic - woman and her relationship to the world surrounding her: those to men and to her family members. Thus, they not only reveal women' personality and conditions but looking at women's situation they also introduce the reader into the life of Egyptian families and men's world. Furthermore, all the analyzed works reflect on relevant and actual social and political questions.

Arabic Feminism

Women's liberalization is a religious, social, and political issue at the same time. Woman's situation and isolation from the rest of the world does not exclusively relate to herself but also affects men and children living around her, and her smaller and larger community. That is, feminism is not an issue for half of the society but for the whole of

it. A very important goal of the feminist movements is to make women discover their own talent and then enrich society by using it morally and spiritually.

Islam feminism traditionally developed together with nationalist movements, fights for political independence and religious reform movements. The developments of all these movements were closely connected. Actually, feminism can be interpreted within the frameworks of political and national movements. This is especially relevant to Egyptian history as Egypt has always been a pioneer considering her independence process and the birth and results of feminism.

Although Muslim feminism is in many things similar to European or American feminism, we must consider that it has got some certain features which originate in its being 'Muslim' and make it differ from Western female movements. It is essential to see and understand that Muslim women's feminism is a feminism *within* Islam, thus it must be examined and interpreted as a discourse within the Islam paradigm.

The most typical feature of Islam feminism is that it is built on the Coran and the religious ideas; its starting point and referential background are the religious doctrines. As a consequence, it is impossible to separate Muslim feminism from its followers' religious conviction, not even when it demands for secularized, charity-motivated social and economical reforms.

In spite of this, Egyptian feminism has some voices and characters who have diverged from the original doctrines of Islam. Quite a few Egyptian political, social (feminist) figures have emphasized that Arabic culture is worth less than European culture, thus the Arabic world should strive for throwing away the chains of Islam and adopt Western habits. Those who claimed such ideas obviously received strong criticism from various sides. Among the criticizers, there were other feminists who said that feminist wishes cannot and must not be realized outside the frames of Islam culture because this would simply cut the roots of Arabic life. In their opinion, Islam culture is not inferior to European culture, what is more, such a comparison of cultures cannot possibly exist. Thus, the Islam feminist - in the real meaning of the world - starts from the Coran, the Islam religion, culture, and doctrines. Her goal is not to throw these away but to return back to them.

Summing it up, we can say that Egyptian feminism can be divided up into three parts. The first half of the 20th century can be called the first part; during that time feminism developed from a social idea into a strong political movement. The 60s, 70s, and 80s can be considered the second wave - by this time feminism was present at almost all social stages. Finally, the third part started in the 90s and it is still lasting today.

The movements for women's liberalization in the Arabic societies direct the attention to the fact that laws regulating the relations between genders should be modified. These laws provide the background for women being equal to men in all legal areas. At the same time, in order to make social changes, people's way of thinking should be altered - this can only be realized by changing social institutions. For instance, it is very important that women get money for their work as this is the only way for women to realize that their work outside the family house is needed and appreciated by the society. This will make her equal to her husband. This is how she will understand that her contribution to the family budget is not only charity but duty.

To sum up, we can say that the equality of the two genders will only be reached if:

1. Poligamy is banned.
2. Men's absolute right for divorce is strictly cut and the right for divorce is made identical for the two genders.
3. To abuse the wife and treat her as a servant is banned; the penalties for adultery are made equal for men and women.
4. The frames of female education are widened and elementary education is made compulsory for every girl.
5. Women's right for work is ensured, and it is banned to fire an employed woman in case of marriage.
6. Childcare institutions are built, and children are taken care after during women's working hours.
7. Equality is created between the two genders in jobs, wages and social insurances.
8. Pregnant women and young mothers are granted paid leave.
9. Women's political rights are fully recognized without conditions.

10. It is acknowledged that the woman has the right to take a job without her husband or guardian.

As a final conclusion, we can claim that it is possible and necessary to change women's situation, it is possible to make men and women equal, because she is not naturally inferior to him, thus it is not God's order to subordinate her to him. If this is still so in Arabic societies then it is only the result of social conventions. Since habits and customs tend to change extremely slowly, they seem to be constant and natural - however, they are not.

Naturally, some customs are needed to keep a society together but it is essential that they adapt to people and the actual needs of that society. If they fail to adapt, then they become hollow, and instead of making life more transparent they make it less fair and less human. If this happens, habits and conventions must be revised and altered. The appearance of feminist movements and the analyzed literary texts all indicate that Arabic (Egyptian) society needs some kind of change in this respect. Furthermore, this change must be aimed at social conventions, which have diverged from Islam doctrines in the course of time.

When writing this paper, my goal has been to examine a real challenge - women's situation - which modern Arab societies must face, because it concerns everyday life and religion as well. I have been trying to demonstrate that the root of the problem is not in religion but it is in the everyday social practices and petrified conventions. The most important question raised by Islam feminist movements is whether it is possible to create such relations that are more beneficial for women and men as well and that suit Islam at the same time. In my opinion, the review of the basic ideas of Islam and the doctrines of Coran prove that we can answer 'yes' to this question.